

SLOBODA NÁBOŽENSKÉHO VYZNANIA A FORMÁLNA SPRAVODLIVOSŤ VO VECI LAUTSI V. TALIANSKO

DUŠAN ČURILA

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstract in original language

Témou môjho príspevku je Sloboda náboženského vyznania a formálna spravodlivosť vo veci Lautsi v. Taliansko. V tomto spore Európsky súd pre ľudské práva minulý rok rozhodol , že zobrazenie krížov v talianskych štátnych školách je nezlučiteľné so slobodou náboženského vyznania a s právom na vzdelanie. Mojmým zámerom je ponúknuť kritickú analýzu tohto rozsudku, s dôrazom na interpretáciu slobody náboženského vyznania. Mojmým druhým cieľom je nájsť správnu mieru formálnej spravodlivosti v tomto kontroverznom prípade.

Key words in original language

Sloboda náboženského vyznania; formálna spravodlivosť; právo na vzdelanie; interpretácia.

Abstract

The theme of my contribution is Freedom of religion and formal justice in case Lautsi v. Italy. In this case European Court of Human Rights last year decided that a display of the cross in the classrooms of the Italian state-school is incompatible with freedom of belief and religion and also with right to education. My aim is to offer a critical analysis of this judgement, with intention of interpreting freedom of religion. My second aim is to find a right measure of formal justice in this controversial case.

Key words

Freedom of religion; formal justice; right to education; interpretation.

1. ÚVOD DO PROBLÉMU

Pred rokom uzrel svetlo sveta rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP), ktorý vyvolal naprieč európskym kontinentom dosť rozpačité reakcie. Niet sa čo čudovať, keďže predmetom prejednávania sa stala prípustnosť krížov na talianskych štátnych školách. Celá kauza je stále výsostne aktuálna, keďže rozsudok z 3. novembra 2009 v čase písania tohto príspevku stále nie je právoplatný. V súlade s článkom 44 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Dohovor) totiž putuje celá kauza pred Veľkú komoru, ktorá by mala koncom tohto roka

celý spor rozsúdiť. Vážnosť celého prípadu navyše dokumentuje aj ten fakt, že až desať krajín získalo status tretej strany¹ podľa článku 36 Dohovoru.

Skutkový stav celého sporu² je pomerne jednoduchý. Talianska občianka finskeho pôvodu, pani Soile Lautsi mala dvoch synov, Dataico a Sami Albertin, ktorí boli vo veku 11 a 13 rokov a navštevovali základnú štátnu školu v istom severotalianskom meste. V školských triedach, v ktorých prebiehalo vyučovanie, viseli na stenách kríže a práve túto skutočnosť považovala ich matka za najväčší problém.

Zakotvenie povinnosti označovať školské triedy krížom má pôvod ešte pred zjednotením samotného Talianska. Okrem obežníkov ministerstva školstva ju neskôr nariaďovali aj kráľovské dekréty z dvadsiatych rokov minulého storočia, ktoré sú podľa talianskej judikatúry stále v platnosti. Podľa lateránskych dôhod z Mussoliniho čias bolo katolícke náboženstvo dokonca štátnym náboženstvom, čo platilo až do osemdesiatych rokov minulého storočia. Určite aj to muselo mať nemalý vplyv na počiatočnom presadení krucifixov v školstve. Prítomnosť kríža na talianskych štátnych školách sa však desaťročiami stala akousi samozrejmosťou a nepochybne otázkou aj kultúrnej tradície a zvyklosti.

Talianska ústava však zakotvuje v súčasnosti rovnosť všetkých občanov pred zákonom vo svojom treťom článku a súčasne rovnosť všetkých náboženstiev v ôsmom článku.³ Z týchto článkov vychádzal aj taliansky ústavný súd, keď vo viacerých rozsudkoch v deväťdesiatych rokoch potvrdil neutralitu a nestrannosť štátu ako pluralitnej jednotky.⁴

Pani Lautsi však namietala⁵, že prítomnosť krucifixov v školských triedach je v rozpore s princípom sekularizmu, v ktorom chcela vychovávať svoje deti. Sťažovateľka sa so svojimi námietkami obrátila najprv na samotnú školu, kde nepochodila a presne rovnakého výsledku sa dočkala aj u regionálneho správneho súdu. Napokon taliansky ústavný súd v roku 2004

¹ Napr. Rusko, Rumunsko, Bulharsko, Grécko atď.

² Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), senát tvorili sudcovia: F. Tulkens (Belgicko), I.C.Barreto (Portugalsko), V.Zagrebel'sky (Taliansko), D.Jočiene (Litva), D.Popovič (Srbsko), A. Sajó (Maďarsko), I. Karakas (Turecko).

³ *Constitution of the Italian Republic* [online]. [cit. 2010-11-02]. Dostupné z: <http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf>.

⁴ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), odstavce 24 rozsudku

⁵ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), odstavce 32 rozsudku

judikoval, že v jej veci nie je príslušný rozhodnúť a tak sa obrátila na Európsky súd pre ľudské práva do Štrasburgu.

Predmetom posudzovania štrasburgského súdu však bolo zhodnotenie zlučiteľnosti súčasného faktického stavu (kríže na štátnych školách) so záväzkom Talianska vyplývajúcim z Dohovoru. Pani Lautsi videla tento stav ako rozporný s článkom 2 Dodatočného protokolu č.1, súčasne s článkom 9 Dohovoru a čl. 14, ktorý stanoví zákaz diskriminácie. Podľa prvého⁶ z nich nikomu nemožno odoprieť právo na vzdelanie. Pri výkone akýchkoľvek funkcií štátu v tejto oblasti však bude musieť byť rešpektované právo rodičov zabezpečiť túto výchovu a vzdelávanie v súlade s ich vlastným presvedčením. Keďže pani Lautsi nechcela svoje obe deti viesť v kresťanskom (katolíckom) duchu, považovala prítomnosť krížov za zásah štátu (keďže sa jednalo o štátnu školu) do procesu výchovy a vzdelávania podľa jej vlastného presvedčenia. Podľa môjho názoru však žalujúca strana dostatočne neodôvodnila, akým spôsobom sa samotný fakt prítomnosti kríža, mal prejavovať v podobe rušenia jej práva vychovávať svoje deti podľa svojich predstáv. Deti totiž neboli nútené prejavovať akýkoľvek znak úcty k samotnému krížu, nezúčastňovali sa žiadnych procesií, modlitieb ani iných náboženských úkonov. Preto musím tento typ argumentácie sťažovateľky hodnotiť ako značne pochybný. Sudcovia však tento nedostatok vôbec nespozorovali.

2. PRÁVO NA VZDELANIE

Aj napriek tomu, že právo na vzdelanie nie je v tomto príspevku meritórnym centrom môjho záujmu, považujem za nevyhnutné, poukázať ešte aj na ďalší s tým súvisiaci nedostatok rozsudku. V histórii štrasburgských judikátov sa stalo známe rozhodnutie v spojenej veci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko (1976). Jednalo sa o rodičov, ktorí nesúhlasili, aby sa ich deti povinne učili sexuálnu výchovu na štátnych školách. V Dánsku bol zavedený obligatórny proces výučby sexuálnej výchovy, ktorého sa deti museli aktívne zúčastňovať, čo je v porovnaní s našim prípadom, kde ide o pasívne a statické zobrazenie krížov na stenách školských tried, de facto presný opak. Napriek tomu ESĽP vo veci sexuálnej výchovy dospel k záveru, že *" napadnutá právna úprava nie je sama o sebe nijak zameraná proti náboženskému či filozofickému zameraniu rodičov v rozsahu zakázanom druhou vetou článku 2 Protokolu č. 1, intepretovanou vo svetle vety prvej a vo svetle Dohovoru ako celku. "*⁷

⁶ 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

⁷ ČAPEK, J. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*. Praha : Linde, 2010. s. 88.

Podľa môjho osobného názoru rozhodol ESLP v oboch týchto prípadoch vo (veci porušenia práva na vzdelanie podľa čl. 2 Protokolu č. 1) opačne, ako mal. V prípade povinnej sexuálnej výchovy na školách, mal podľa mňa konštatovať porušenie rodičovského práva vychovávať svoje deti podľa vlastného náboženského a filozofického presvedčenia. Osnovy tohto predmetu totiž boli v priamom rozpore s presvedčením konzervatívnej časti spoločnosti, ktorej deťom je nanucovaný opačný svetonázor. Nemajú sa voči nemu ako brániť, keďže výnimky z účasti na tomto predmete neboli spravidla udeľované. Navyše v tomto judikáte ESLP podľa mňa odobril zbytočnú etatizáciu tej oblasti vzdelávania, ktorá bola stále súkromnou záležitosťou rodín. V spore krízov na talianskych školách však neide o žiadnu obligatórnu činnosť, ktorú by museli deti vykonávať a kríž nebol "súčasťou" vyučovacieho procesu a nenašiel svoje miesto ani len v obsahu vyučovacích osnov a to v absolútne žiadnom prípade. Preto v prípade Lautsi mal podľa mojej mienky ESLP skonštatovať, že k porušeniu práva na vzdelanie jednoducho nedošlo. Dost' značnú časť argumentácie v rozsudku venovali sudcovia práve porušeniu článku 2 Protokolu č. 1 Dohovoru: *"prítomnosť krízov môže byť žiakmi rôznych vekových skupín interpretovaná ako náboženský symbol a tak budú mať pocit, že vyrástli v školskom prostredí poznačenom určitým náboženstvom. Čo môže byť však vhodné pre niektoré nábožensky orientované deti, môže byť emocionálne rušivé pre žiakov iných náboženstiev alebo deti bez náboženského vyznania."*⁸

3. SLOBODA NÁBOŽENSKÉHO VYZNANIA

Druhé namietané porušenie smerovalo k článku 9 Dohovoru. Ten garantuje slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, pričom jeho obsah je ďalej hlbšie rozvedený. Okrem prvej vety tohoto článku má však pre účely môjho príspevku zmysel ešte aj slovné spojenie za bodkočiarkou, ktoré hovorí, že sloboda náboženského vyznania zahŕňa aj : *"slobodu prejavovať náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, verejne alebo súkromne."*⁹ Z hľadiska systematiky Dohovoru je potrebné chápať článok 9 ako fundamentálne ustanovenie, z ktorého sa odvíjajú ďalšie špeciálne články ako napr. sloboda zhromažďovania a združovania (čl. 16). To má za následok, že pri rozhodovaní ESLP sú aplikované prioritne špeciálne normy a nie čl. 9, ktorý je tak chudobný na relevantné judikáty.

⁸ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), odstavce 55 rozsudku

⁹ 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

Pri interpretácii článku 9 je potrebné vnímať komplexne celú jeho triádu- slobodu myslenia, svedomia a náboženstva a to v kontexte s oboma odstavcami tohto článku. Právo sloboda myslenia a svedomia sú chápané ako absolútne práva bez výnimky. To znamená, že nikto nesmie prinútiť druhého človeka akýmkoľvek spôsobom, aby menil svoje myslenie alebo svedomie. U slobody náboženstva, resp. náboženského vyznania, sa však nejedná o absolútne právo vo všetkých jeho zložkách, keďže jedna z jej zložiek - sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru môže byť obmedzená. Musia však byť súčasne splnené dve podmienky podľa druhého odstavca článku 9. Prvá z nich sa týka formy obmedzenia a stanoví, že takéto obmedzenie môže byť zakotvené len v zákone. Druhá podmienka sa týka obsahu a znamená, že takéto obmedzenie je prípustné, len ak to je nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Táto nevyhnutnosť však musí mať obligatórny nexus na verejný záujem- taxatívne vymedzený v čl. 9 Dohovoru: jedná sa o verejnú bezpečnosť, ochranu verejného poriadku, zdravie, morálku alebo ochranu práv a slobôd iných.

Ak som v predchádzajúcich riadkoch kritizoval slabšiu argumentáciu ESLP v prípade porušenia práva na vzdelanie, o to viac musím byť kritický pri názore sudcov, v ktorom konštatovali porušenie čl. 9 Dohovoru. V rozsudku mu venovali dosť málo miesta a bohužiaľ nekonkretizovali, ako malo dôjsť k porušeniu čl. 9 Dohovoru, iba s odvolaním sa na judikát Young, James and Webster v. Spojené kráľovstvo (1981) konštatovali, že: *"rešpekt pred presvedčením rodičov a pred vierou ich detí obsahuje aj právo veriť v náboženstvo alebo neveriť v neho. Sloboda veriť ako aj sloboda neveriť (negatívna sloboda) sú obe chránené v čl. 9."*¹⁰ Európsky súd pre ľudské práva definoval v judikáte Campbell a Cosans v. Spojené kráľovstvo (1982) termín presvedčenie odlišne od obyčajných názorov a myšlienok, keď ho charakterizoval ako *"názory, ktoré dosahujú určitého stupňa sily, závažnosti, ucelenosti a dôležitosti."*¹¹

Ak by sme mali vziať do úvahy, že ESLP chápal porušenie čl. 9 ako stret slobôd náboženského myslenia dvoch skupín osôb- teda tých, pre ktorých má kríž ako symbol duchovný význam a ich oponentov, museli by sme preskúmať, či boli splnené podmienky prípustnosti obmedzenia slobody náboženského vyznania podľa čl. 9 odst. 2 Dohovoru. Na tento náš konkrétny prípad by bolo z taxatívnych dôvodov verejného záujmu možné aplikovať len jediný- dôvod ochrany práv a slobôd iných. Ako som však už vyššie uviedol, musela by tu byť súčasne prítomná podmienka nevyhnutnosti tohto omedzenia v demokratickej spoločnosti. Osobne

¹⁰ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), odstavce 47e)

¹¹ KLÍMA, K. *Ústavní právo*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2004. s. 246.

zastávam názor, že práve táto kľúčová podmienka nevyhnutnosti v spore Lautsi vs. Taliansko splnená nebola.

Pre komplexný pohľad na celý spor považujem za dôležité aspoň v náznakoch spomenúť hlavné argumenty protistrany, talianskej vlády a aj tretej strany - organizácie Greek Helsinki Monitor. Talianska vláda považovala¹² posudzovanie otázky prípustnosti kríža za otázku presahujúcu legálnu rovinu problému a siahajúcu až do roviny skôr filozofickej. A skutočne to takto aj pojala, keďže sa sústredila skôr na mimoprávnu argumentáciu. Vláda zdôraznila, že kríž má aj iný význam než náboženský, keď podľa nej symbolizuje aj : *"nenásilnosť, rovnakú dôstojnosť všetkých bytostí, spravodlivosť a solidaritu, primát individuality nad skupinou, dôležitosť slobodnej voľby, oddelenie politiky od náboženstva, lásku k bližnému spojenú s odpúšťaním nepriateľom."*¹³ Takýto symbol by teda mal byť podľa vlády zlučiteľný so sekularizmom.

Zaujímavým právnym argumentom sa však stalo poukázanie vlády na prípad Folgero a ostatní v. Nórsko¹⁴, v ktorom šlo takisto o namietané porušenie čl. 9 Dohovoru, čl. 2 Protokolu č.1. a súčasne aj o výčitku diskriminácie podľa čl. 14. V tomto prípade sa jednalo o sťažnosť nórskeho rodičov na to, že ich deti nemohli byť úplne vyňaté z nového predmetu, v ktorom sa spoločne vyučovali základy kresťanstva, náboženstva a filozofie. Predtým totiž bola výuka kresťanstva a životnej filozofie obsiahnutá v dvoch samostatných vyučovacích predmetoch. Rodičia tak po novom žiadali plné vyňatie ich detí z hodín, na ktorých bolo prezentované kresťanstvo. ESĽP konštatoval zásah do práva na vzdelanie a porušenie slobody náboženského vyznania. V tomto prípade sa však jednalo, ako poukazuje aj talianska vláda, o intenzívnejší zásah, než v prípade krížov na štátnych školách, keďže, ako som už vyššie uviedol, kríž iba visel na stene a nebol súčasťou vyučovacieho procesu. ESĽP však v prípade Folgero prezentoval myšlienku, že: *"Dohovor negarantuje práva, ktoré sú teoretické alebo iluzórne, ale naopak práva, ktoré majú byť praktické a efektívne."*¹⁵

Druhým významným argumentom talianskej vlády sa stala teória margin of appreciation, teda teória o širokom priestore uváženia. Podľa tejto doktríny

¹² Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), odstavce 34 rozsudku

¹³ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), odstavce 35 rozsudku

¹⁴ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 29.6.2007, sťažnosť č. 15472/02 (Folgero a ostatní v. Nórsko)

¹⁵ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 29.6.2007, sťažnosť č. 15472/02 (Folgero a ostatní v. Nórsko)

sú jednotlivé štáty oprávnené zaujať pri riešení určitého právneho inštitútu svoj vlastný autonómny prístup, ktorý následne EŠLP rešpektuje. Napríklad u nami sledovaného čl. 9 Dohovoru bola potvrdená margin of appreciation v prípade zákazu islamských šatiek na tureckej univerzite, keď EŠLP konštatoval, že tento zákaz je vecou právnej úpravy každého štátu.¹⁶ Donedávna bol teória margin of appreciation aplikovaná na citlivé právne otázky, na ktorých nepanovala zhoda naprieč európskymi štátmi. V poslednej dobe je však doktrína zo strany EŠLP akosi menej obľúbená.¹⁷ Proti princípu margin of appreciation, ktorý je chápaný ako symbol sudcovskej zdržanlivosti, stojí podľa Mahoneyho princíp evolučnej interpretácie Dohovoru, ktorý zas na druhej strane symbolizuje sudcovský aktivizmus.¹⁸

Talianska vláda v závere svojej právnej argumentácie naznačila, že: *"neexistuje európska zhoda akou cestou interpretovať koncept sekularizmu pre prax, preto by mali mať štáty v tejto oblasti širokú mieru uváženia. Presnejšie povedané, hoci existuje konsenzus na princípe sekulárnej povahy štátu, nepanuje takáto zhoda na praktickej implikácii alebo ceste, ako ho presadiť."*¹⁹ Naprieč európskymi štátmi skutočne existuje na ústavnoprávnej úrovni pomerne široká jednota týkajúca sa potreby zakotvenia princípu neutrality štátu. Tento princíp je zaraďovaný medzi fundamentálne princípy a tvorí pomyselné jadro moderných európskych ústav. Jednotlivé hranice, stanovené podústavnými právnymi normami, resp. jurisdikciou toho ktorého štátu však totožné nie sú a je podľa mojej mienky (vzhľadom na stále pretrvávajúcu kultúrnu heterogenitu) odvážne myslieť si, že to blízka budúcnosť nejako zmení.

Postavenie tretej strany mala organizácia Greek Helsinki Monitor (GHM), ktorá sa vo svojom stanovisku sústredila predovšetkým na interpretáciu kríža ako symbolu. Vyjadrila názor²⁰, že kríž a ešte viac krucifix musí byť

¹⁶ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 29.6.2004, sťažnosť č. 44774/98 (Leyla Sahin v. Turecko)

¹⁷ Pomerne radikálne, no nie až tak prekvapujúco, bola upustená vo veci možnosti adopcie detí homosexuálne orientovaným jednotlivcom napr. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 22.1.2008, sťažnosť č. 43546/02 (E.B. proti Francúzsku)

¹⁸ GREER, S.C. *The European Convention on Human Rights: achievements, problems and prospects*, Cambridge University Press, 2006, s. 214. citované podľa MAHONEY, P. Judicial activism and Judicial Self- Restraint in the European Court of Human Rights: Two sides of the same coin. *Human Rights Law Journal* II. 1990, 57-88

¹⁹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), odstavce 41 rozsudku

²⁰ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko), odstavce 45 rozsudku

považovaný jedine za náboženský symbol, čím odmietla pokusy talianskej vlády stotožniť s krížom napríklad aj humanistické hodnoty. Organizácia sa nazdávala, že ak ESLP konštatoval v prípade Folgero v. Nórsko, že účasť na náboženských aktivitách môže mať vplyv na deti, to isté môže podľa organizácie znamenať aj zobrazenie kríža v školskej triede.

Pri konštatovaní porušenia článku 9 Dohovoru by však podľa mňa mala byť vždy na mieste istá opatrnosť. Desiatka európskych krajín, ktoré sú viazané Dohovorom, má totiž priamo vo svojich ústavných dokumentoch explicitne vyjadrenú väzbu na určité konkrétne náboženstvo. Medzi odborníkmi pritom vôbec nepanuje zhoda, či už toto samotné zakotvenie takejto väzby má byť per se chápané ako porušenie čl. 9 Dohovoru.²¹ Ak túto skutočnosť porovnáme so sporom pani Lautsi, kríže na talianskych školách sú skutočne omnoho menším právnym "problémom."

4. FORMÁLNA SPRAVODLIVOSŤ

Na konci môjho príspevku sa posnažím zhodnotiť tento právny spor aj z hľadiska princípov formálnej spravodlivosti. Jej základom je idea, že za rovnakých (resp. obdobných) relevantných podmienok, majú nastať rovnaké (resp. obdobné) právne následky. Ako poukazuje²² Ota Weinberger, myšlienka aplikovať formálne princípy je veľmi prítlačivá, keďže v prípadoch, že sú formálne logicky odôvodnené, majú všeobecnú platnosť a teda majú záväznosť za všetkých okolností.

Fundamentom formálnej spravodlivosti je formálna rovnosť, pričom pre účely môjho príspevku je na mieste sústrediť sa konkrétne na zásadu rovnosti pred zákonom. Už letný pohľad na skutkové okolnosti sporu naznačí, že zobrazenie len kríža na štátnej škole ako jediného náboženského symbolu, môže vzbudzovať dojem porušenia princípu rovnosti pred zákonom, keďže religiózne symboly ostatných náboženských vyznaní v triedach zobrazované nie sú a to napriek skutočnosti, že tieto štátne školy určite navštevujú aj deti iného vierovyznania alebo deti neveriace. Podľa môjho názoru je však potrebné vziať do úvahy poznámku²³ Ota Weinbergera, že pri posudzovaní formálnej rovnosti nesmieme zabúdať, že rozhodujúce je napokon aj tak určenie relevantných kritérií rovnakosti či odlišnosti prípadov. Ak by sme slepo chápali formálnu rovnosť, znamenalo by to, že by v talianskych štátnych školách popri krížoch mali visieť aj iné

²¹ JANIS, M.W., KAY, R.S., BRADLEY, A.W. *European human rights law: text and materials*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2008. s. 334.

²² WEINBERGER, O. *Norma a instituce:(úvod do teorie práva)*. Brno : Masarykova univerzita, 1995. s. 199.

²³ WEINBERGER, O. *Norma a instituce:(úvod do teorie práva)*. Brno : Masarykova univerzita, 1995. s. 200.

symboly, resp. by tam nemal byť znázornený žiadny symbol. Takáto úvaha by bola správna za predpokladu, že by bol význam všetkých náboženstiev pre Taliansko totožný. To by súčasne znamenalo, že nie je možné jedno zvýhodňovať pred druhým. Ak však nájdeme relevantné kritérium, ktoré ich vzájomne od seba líši, a to by podľa mňa kritérium významu konkrétneho náboženstva pre danú spoločnosť malo byť, potom by zobrazenie kresťanského (katolíckeho) kríža na talianskych školách nemalo spôsobovať prekvapenie, keďže Taliansko je ešte stále chápaná ako jedna z posledných katolíckych krajín Európy. Tak ako je teda prirodzené zobrazenie Dávidovej hviezdy v štátnej vlajke Izraela, je prirodzené aj zobrazenie slovenského dvojkríža v štátnom znaku Slovenskej republiky. Každá spoločnosť organizovaná v štát (a o Európe to platí dvojnásobne) sa totiž líši aj tým, ktorému vierovyznaniu prikladá jej obyvateľstvo najväčšiu dôležitosť a to sa prirodzene prejavuje aj v konkrétnej úcte danej spoločnosti ku konkrétnym symbolom. Hľadať v tejto odlišnosti právne problémy osobne považujem za chybné.

Rozhodnutie ESLP vo veci *Lautsi v. Taliansko* teda musím hodnotiť ako nesprávne. Skonštatovanie porušenia oboch rozoberaných článkov bolo, ako som sa už vyššie pokúsil vysvetliť, podľa mojej mienky nepresvedčivé a argumentačne slabé. Zostáva preto len veriť, že Veľká komora rozhodne inak.

Literature:

- ČAPEK, J. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*. Praha : Linde, 2010. 887 s.
- GREER, S.C. *The European Convention on Human Rights: achievements, problems and prospects*, Cambridge University Press, 2006. 367 s.
- JANIS, M.W., KAY, R.S., BRADLEY, A.W. *European human rights law: text and materials*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2008. 957 s.
- KLÍMA, K. *Ústavní právo*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2004. 815 s.
- MAHONEY, P. Judicial activism and Judicial Self- Restraint in the European Court of Human Rights: Two sides of the same coin. *Human Rights Law Journal* II. 1990, 57-88

- WEINBERGER, O. *Norma a instituce:(úvod do teorie práva)*. Brno : Masarykova univerzita, 1995. 217 s.
- 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.
- *Constitution of the Italian Republic* [online]. [cit. 2010-11-02]. Dostupné z:<http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf>.
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 3.11. 2009, sťažnosť č. 30814/06 (Lautsi v. Taliansko)
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 22.1.2008, sťažnosť č. 43546/02 (E.B. proti Francúzsku)
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 29.6.2004, sťažnosť č. 44774/98 (Leyla Sahin v. Turecko)
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 29.6.2007, sťažnosť č. 15472/02 (Folgero a ostatní v. Nórsko)

Contact – email
dusancurila@gmail.com